

Transcript podcast World Wide Wintertuin

Aflevering: Ange Jessurun en Germaine Jong Loy, gespreksleider Frank Tazelaar

Voice-over: Dit is een podcast van Wintertuin.

Voice-over #2: Je luistert naar de podcast World Wide Wintertuin. Afgelopen jaar verschenen bij Wintertuin Uitgeverij twee uitgaven die voortkwamen uit de schrijfcursus Creative Writing Curaçao. Tijdens het Wintertuinfestival Curaçao 2022 presenteerden Ange Jessurun en Germaine Jong Loy hun boeken *Faya Lobi* en *Mica in theekleurig water* aan het publiek. Inmiddels is van beide titels de tweede druk verschenen.

Wintertuindirecteur Frank Tazelaar was bij de boekpresentatie aanwezig en interviewde de auteurs over hun schrijfproces, de betekenis van deze persoonlijke verhalen en hun verdere schrijfplannen.

Frank: Dames en heren, welkom, we zijn hier op Curaçao op het warme eiland, dicht bij Boka Samí, en ik zit hier met twee schrijvers, uitgegeven door Wintertuin Uitgeverij: Ange Jessurun en Germaine Jong Loy, en we gaan spreken over twee boeken. Ik begin met jou, Ange.

Ange: Dankjewel.

Frank: Je hebt een boek geschreven. Dat heet *Faya Lobi*, is uitgekomen bij Wintertuin, en vorige week prachtig gepresenteerd op het Wintertuinfestival Curaçao. Hoe is het om je eigen boek in handen te hebben? Voor het eerst?

Ange: Ja, dat is een onbeschrijfelijk gevoel. Vooral als je, zoals in mijn geval, jaren hebt gelopen met het idee om bepaalde verhalen vast te leggen en niet hebt durven dromen dat dat ooit een boek zou worden. Dat is gewoon heel bijzonder, ja, inderdaad, onwerkelijk.

Frank: Onwerkelijk. En hoe was het voor jou, Germaine?

Germaine: Oh ja, prachtig, mooi, een heel geweldige ervaring. Ja, ik heb erover nagedacht van: wat wil ik, en ik wilde een boek dit keer, omdat ik al die tijd al had geschreven, korte verhalen had gepubliceerd en nu een keer een boek. Dat was mijn persoonlijke opdracht.

Frank: En nu, nu zijn die boeken er, op Curaçao zijn ze gepresenteerd. Deze podcast wordt natuurlijk ook geluisterd in Nederland, die wordt bij Wintertuin gepubliceerd op de website. Kunnen jullie ons kort meenemen in waar de boeken over gaan? Ange, mag ik met jou beginnen: *Faya Lobi*, *200 jaar vurige liefde in de diaspora*.

Ange: Het boek begint met waardoor ik geïnspireerd werd, namelijk het verhaal van mijn Chinese overgrootvader die uit Hongkong is vertrokken in 1865 om naar Suriname te gaan. Dat verhaal hoorde ik keer op keer van mijn tante, de zus van m'n vader, en zij vertelde dat die opa op de boot te horen kreeg dat zijn naam naar een bepaalde plantage moest. Maar hij hoorde ook dat er op die plantage zwarte mensen

waren gespot. En ik denk dat hij geen zwarte mensen kende. Hij heeft zijn naam verwisseld voor een andere naam, met een andere meneer, en dat vond ik eerst een heel raar verhaal, ik ben zelf zwart. Dus als je dat verhaal hoort, dan voel je je niet prettig. Maar als je dan keer op keer hoort, en je begrijpt dan dat-ie dan niet terug is gegaan naar Hongkong, maar in Suriname is blijven wonen en dat-ie daar getrouwd is met een zwarte vrouw, dan zeg ik: dat is een bijzonder verhaal, dat wil ik vastleggen. Want wie heeft nou een Chinese overgrootvader die zoiets doet, en dat je het weet? Het is dus door zijn dochter verteld aan mijn tante en die heeft het weer aan ons verteld, het is echt uit de eerste hand. En ik heb mijn tante gevraagd, omdat ik elke keer vergat: wat was zijn Chinese naam? En die heeft het dus voor me opgeschreven, ik denk een keer of tien of elf en dat was de, laten we zeggen, dat was de inspiratie om te beginnen te schrijven. Maar als je begint te schrijven, dan ... op Curaçao zeggen we: *trom de saka trom*, 'de ene trommel roept de andere op'. Dus je komt steeds meer te weten, je gaat op in een verhaal en je wilt steeds meer weten en je krijgt steeds meer te weten. Dat is het eerste deel. Dat gaat over Suriname, waar mijn vader dus op een gegeven moment naar Curaçao is gekomen om hier te werken. En het tweede deel gaat over mijn moeder en de geschiedenis van m'n moeder. En eigenlijk door dit schrijfproces ben ik erachter gekomen dat we afstammelingen zijn van een plantagehouder van de zeventiende eeuw, en dat wist ik niet. Die wijk op Curaçao, die heeft zelfs de naam van die familie, Koraalspecht, en dat was de familie Specht, maar ik wist niet dat we familie waren.

Frank: Dus tijdens het schrijven van dit boek heb je dit ontdekt?

Ange: Ja, dat wisten wij geen van allen. Geen van m'n broer en zussen. Mijn moeder ... ik weet niet of mijn moeder het wist, zij is vroeg gestorven, maar mijn oom, de broer van mijn moeder, die heeft het ook ontdekt door kranten te lezen van vroeger en door mensen, familieleden van hem, van ons, te gaan interviewen en dat heeft hij weer vastgelegd in een boek. En dat boek heb ik gebruikt om dit gedeelte van Curaçao te beschrijven. En het derde deel van het boek gaat over ... Ja, het is eigenlijk het verhaal van mijn vader, dat heeft hij voor me opgeschreven, het gaat over het liefdesverhaal van mijn vader en mijn moeder en daarin heeft hij onder andere delen van de liefdesbrieven die ze elkaar hebben geschreven, die wij wel mochten lezen, heeft-ie overgeschreven en die staan in deel drie.

Frank: En dit boek, het werd ook tijdens de presentatie gezegd door jouw dochter onder andere, die de presentatie leidde, er zit ook een oproep in om je geschiedenis, en zeker de Caribische geschiedenis, in kaart te brengen. Zie je het ook zo, dat het niet alleen – het is natuurlijk gebaseerd op waargebeurde verhalen, dus het in kaart brengen van een woelige familiegeschiedenis – zie je het ook als een oproep aan anderen om te onderzoeken en dingen te ontdekken over de afkomst?

Ange: Ja, zeer zeker. Ik krijg ook verschillende reacties, niet alleen van familieleden maar ook van andere kennissen van: ik heb ook zoiets in de familie, ik wil zo graag ... en dan zeg ik begin, begin het op te schrijven –

Frank: Is dat je advies ja, om dat te doen?

Ange: Ja, en praat met de ouderen voordat ze vertrekken, en begin bescheiden gewoon. Het hoeft niet meteen een heel geweldig boek te zijn, maar leg het vast, want je nakomelingen, die vinden het fijn om te weten waar ze vandaan komen.

Frank: Want jij begon met een foto en die anekdote over de Chinese overgrootvader en daar is nu een heel ja, een prachtig boek uit ontstaan. Germaine, als ik naar jou kijk, kun jij onze luisteraars kort meenemen in *Mica in theekleurig water*?

Germaine: Oké, het gaat over een vrouw, Virginia Foek Moi, die woont op Curaçao en die droomt een keer over Suriname en een bepaalde plek, een kreekgebied waar ze graag naartoe wilde. En daar neemt ze d'r kinderen naartoe. En dan vertelt ze haar levensverhaal, want ze voelt zich eigenlijk politiek vluchteling. En waarom zij zich politiek vluchteling voelt, dat vertelt ze daar op die plek, onder meer aan haar kinderen.

Frank: Politiek vluchteling; jij bent zelf een politiek vluchteling, je bent—

Germaine: Eigenlijk, volgens de definitie ben ik geen politiek vluchteling.

Frank: Ah! Vertel.

Germaine: Nee, want—

Frank: Je hebt na de coup van Bouterse of na de burgeroorlog daar, heb je Suriname verlaten—

Germaine: Ja, maar ik kan altijd nog naar Suriname terug en dat kan een politiek vluchteling eigenlijk niet.

Frank: Ah, zo.

Germaine: En het gevoel alleen maar van: hé, ik pas niet meer in die omgeving, ik pas niet meer in die politieke situatie. Dat is waarom de hoofdfiguur zich politiek vluchteling voelt. Maar volgens de definitie is ze geen politiek vluchteling.

Frank: Maar ze weigert natuurlijk op te groeien in een dictatuur en ze kiest ervoor om wél terug te gaan, haar kinderen mee te nemen en zichzelf ook mee te nemen, weer terug naar Suriname. Wat is Suriname voor jou? Ben je nu een Curaçaoënaar of blijf je een Surinamer?

Germaine: Nee, ik bleef altijd een Surinamer.

Frank: En wat is Suriname voor jou?

Germaine: Suriname is waar ik geboren ben, waar ik getogen ben, waar mijn navelstreng bewaard of begraven is, waar ik mijn jeugd heb doorgemaakt en die belangrijke jaren, die zullen er altijd voor maken dat je je thuis voelt. Ik denk dat dat met iedereen is, en in dit geval, in mijn geval, is het Suriname. En het grappige

daarvan is, ik woon nu langer op Curaçao dan dat ik in Suriname heb gewoond. Maar desalniettemin, die beginjaren die zijn zó van invloed op jouw ontwikkeling, op jouw jeugd, op jouw identiteit, op jouw culturele identiteit. En in die zin blijf ik Surinamer. Ik voel natuurlijk heel veel voor Curaçao, ik voel en werk er lang en 35 jaar hier zo, en ik voel me ook verbonden, maar ik heb een andere band met Suriname.

Frank: In Anges boek zit een oproep om familiegeschiedenis te onderzoeken en op schrift te stellen. Met mensen te spreken. Zit er ook een oproep in jouw boek om je afkomst, zeker als je migrant bent, wat jij bent, om die in kaart te brengen, en ook om terug te gaan?

Germaine: Eigenlijk hebben wij daar een grote overeenkomst: wij hebben beiden de familiegeschiedenis verteld. Zij heeft een andere geschiedenis, ik heb een andere geschiedenis. Zij is van Suriname uit naar Curaçao vertrokken – of haar geschiedenis gaat van Suriname uit naar Curaçao – en mijn verhaal begint op Curaçao en gaat naar Suriname. Oproep... wat Suriname nog steeds betekent voor mij, ja ... weet je, in het begin was ik gewoon ziek. Als ik op vakantie was geweest en ik kwam terug, ik moest weer in het gareel lopen. Het duurde zeker een paar maanden voordat ik weer mijn geest had meegenomen van Suriname naar hier en ik kon ook in een *whim* een ticket boeken om naar Suriname te gaan. Het heeft zijn plek gevonden. Ik weet dat ik hier moet blijven voorlopig en dat mijn plek niet daar is, maar hier. En in die situatie ben ik heel blij dat ik Curaçao heb. Suriname is in een moeilijk parket op het ogenblik en ik denk dat ik nu veel meer voor mijn familie kan betekenen dan wanneer ik in Suriname zou zijn.

Frank: Maar het verlangen blijft, en dat is heel mooi gevangen in het boek. En ik denk dat, voor de mensen die het gaan lezen: Suriname wordt prachtig opgeroepen, de kleuren, de geuren. Het is een heel zinnelijk boek en een heel muzikaal boek ook. Je presenteerde het boek op het Wintertuinfestival Curaçao met muziek, met een muzikant, een heel goeie muzikant, en je zong liederen. Kun je daar iets over vertellen? Wat voor liedjes waren dat? Wat voor gezangen waren dat?

Germaine: (lacht) Ik zong een lied inderdaad, een Saramakaans lied en – zover ik het weet hoor, neem me niet kwalijk als ik het verkeerd zeg – *amanda, de buka damman de wigo* en dat betekent: 'niemand kan het verhaal zo goed vertellen als ik'. Dus in die zin was het toepasselijk. En *wanaisa* dat is een oproep, een bede aan de godin van de aarde, Aisa, en meestal wordt dat gedaan met een opening, een plengoffer ook – dat heb ik niet gedaan, maar het was wel een gebed aan de voorouders, want dat hebben Ange en ik inderdaad beiden ook gedaan. Wij hebben aan de voorouders gedacht en de dankbaarheid die we hebben als nazaten van én Chinese én Afrikaanse voorouders, dat wij daar heel dankbaar en heel eerbiedig naar mogen kijken en dat wij de producten daarvan zijn. Nou ja, dat is gewoon onvoorstelbaar, zeker als je de verhalen ziet. Ange heeft een heel ander verhaal, ik heb een heel ander verhaal. Maar ja, wij zijn de producten van Suriname en in die zin, in een later geval van Ange, ook het product van Curaçao. Dat zijn onze overeenkomsten.

Frank: Deze boeken verschijnen nu eind 2022, maar zijn geschreven tijdens de pandemie grotendeels ...

Ange: Klopt.

Frank: Hoe zag dat eruit? Waar schreef je dit boek? Kun je ons meenemen naar je schrijfplek?

Ange: Ja, in mijn geval heb ik, ja, een achterporch, we noemen dat 'porch', want dat is een balkon, kan je zeggen, dus overdekt, maar wel open en omringd door groen. Ik ben van huis uit bioloog, ik houd van de natuur en dat inspireert me. Die rust, het geluid van de vogels, dat brengt me helemaal in een ontspannen stemming. En het schrijven was een ontdekkingsstocht, om te merken dat het fijn was om te schrijven en om dingen uit te zoeken en dat weer neer te schrijven. Ik was me ervan bewust dat dat zeker voor de familie van waarde zou zijn. En toen wist ik nog niet dat het echt een boek zou worden, want ik dacht, dat is te kostbaar, maar het feit dat het nu een boek is en dat mensen er ook van kunnen genieten, dat is ... aan de ene kant was het een grote stap, wel een beetje spannend van hoe zullen mensen het vinden, en van de andere kant denk je: fijn als je je geschiedenis kan delen, want het is de geschiedenis van menig ander Caribisch mens. We zijn allemaal ... niemand is van het eiland waar-ie woont. Iedereen is een samensmelting van verschillende mensen die gereisd zijn na de, laten we zeggen, toch ten gevolge van de slavernij.

Frank: Vandaar ook dat woord 'diaspora' natuurlijk, hè, dat is heel erg helder dat jouw familie – en dat geldt ook voor jouw familie, Germaine – een samenstelling is van al die identiteiten, van al die afkomsten, hier op Curaçao terechtgekomen. Ook het eiland met talloos veel identiteiten en heel veel verschillende afkomsten. Germaine, waar heb jij zitten schrijven in deze wonderlijke tijd?

Germaine: In mijn bed.

Frank: Niet op het tapijt?

Germaine: Nee (lacht), niet op het tapijt. Gewoon drie kussens in mijn rug. En dan, ja, elke ochtend opstaan, liefst ook nog in de covidperiode. Dus ik had drie maanden covid, en: niemand zo blij als ik. Veel mensen vonden het een *tedious period*, en ik heb dat niet ervaren, want ik had een missie, en het was ook een angstige missie, want ik wist niet ... ik zag mensen rondom mij heen doodgaan en ik hoorde de berichten en ik wist niet of ik een van de mensen was, en ik was inderdaad doodsbang dat ik met het verhaal in mijn keel zou blijven steken. Dus ik schreef letterlijk en figuurlijk alsof mijn leven ervan afhing. En wat dat betreft is dat een fijne plek, ik houd van mijn bed, het is twee bij twee, en groot. Meestal ligt er een computer vlak naast me en er is een raam achter aan een muurtje en dan die kussens erin en dan schrijven en dan, als het eventjes niet meer kan, van ik heb geen idee, geen inspiratie, dan gaat de computer dicht en dan doe ik even mijn ogen dicht. Maar het is de plek van inspiratie, van maken, creëren, bedenken, ja, ideeën, dat is mijn bed. (lacht)

Frank: En dan heb je, nou ja denk ik, toch wel twee jaar geschreven ongeveer, en dan heb je een, ik zie het voor me, een stapel papier, hè, een print, en die laat je dan lezen aan iemand. Aan wie lieten jullie de eerste versies lezen?

Ange: Nou, in mijn geval, *Faya Lobi*, wij zitten in een schrijfgroep die we hebben opgericht nadat we cursussen hebben gevolgd van Wintertuin op Curaçao, en dat was zo inspirerend. Eigenlijk heeft dat me de duw in de rug gegeven om te beginnen, want na de eerste cursus in januari 2019 was gewoon het eerste hoofdstuk van het boek af. En dan denk je: ja, dan kan ik die volgende ook wel schrijven, maar dat heb je nooit eerder gedaan, terwijl alles was er. Je had echt iemand nodig die je steun geeft en zegt: 'begin', uitlegt van hoe schrijf je een verhaal? Dat was in mijn geval. En dat heeft ertoe geleid dat ik door ben gegaan en ik had het geluk om in september van 2019 de tweede cursus van Wintertuin te mogen volgen bij Frank Tazelaar, die ons interviewt, en het is inderdaad ... ik zeg het ook aan iedereen die ik tegenkom: als je kan, maak hier gebruik van. Want het is gewoon een kans om iets te bereiken, iets wat je wil bereiken, want in je eentje lukt het vaak niet, maar met een klein duwtje ga je rollen.

Frank: Jullie hadden dus een schrijfgroep geformeerd met allemaal mensen die die cursus hadden gevolgd en die zelf ook schrijven. En dan heb je dus, nou ja, ik stel me voor: ik weet niet of je een eerste versie of tussenversies of eerste hoofdstukken... maar het gaat naar buiten, je schrijft en je gaat delen. Hoe was dat voor jou Germaine? Hoe was het gevoel om het verhaal te delen?

Germaine: Het begon met een collega van me. Een ex-collega, die in Nederland woonde, heeft het nagekeken. Want ik was eigenlijk met de hele opzet van het verhaal, nou, ik denk augustus-september was ik eigenlijk al klaar, met de opzet. Het fijne werk, de details aanbrenge, het verdiepen, het bedenken van creatieve oplossingen, etcetera dat kwam later, maar het geraamte stond er binnen een half jaar. En toen heeft die collega het gelezen en daar heeft hij, want ja, ik merk het niet, maar ik spreek gewoon en schrijf Algemeen Beschaafd Surinaams Nederlands (lacht), dus ja, dat moest echt wel verbeterd worden.

Frank: Ja, is dat verbeteren? Want je moet natuurlijk ook dicht bij je eigen stem blijven?

Germaine: Ja, maar sommige dingen waren gewoon niet goed en sommige dingen konden beter en mooier. En ja, je schrijft ook niet voor alleen Surinamers, je schrijft voor een algemeen publiek, dus je moet rekening houden daarmee. En dat zijn ook dingen die wij geleerd hebben in de cursus. Daarna zijn er verschillende mensen geweest die het hebben gelezen en die het hebben verbeterd. Maar ook zelf ben je bezig met: oké en nu heb ik het bekeken op dat aspect, bijvoorbeeld de zinnen, en dan kijk je naar bijvoorbeeld van ... Het zijn steeds verschillende fases, waar je naar verschillende aspecten kijkt, binnen het verhaal en die ga je steeds – tenminste zo heb ik gewerkt – en die ging ik steeds verbeteren. Dus hoe kan ik dit beter zeggen, hoe kan ik dit uittypen?

Frank: En nam je daarin de kritiek, of de feedback, van anderen mee?

Germaine: Ja natuurlijk wel, want kijk, ik had een bagage en die bagage was een dansbagage, er was een schilderbagage en ik heb geleerd in de loop der tijden dat wat je ook gebruikt als medium, eigenlijk de vorm hetzelfde blijft. Je hebt een idee, je

hebt een doel, je wil een *message* geven en alleen het middel verandert, maar de structuur, de vorm–

Frank: Voor jou is schilderen en dansen, en je doet ook heel veel stand-up, hè, je hebt een one-womanshow gedaan...

Germaine: Drie!

Frank: Drie? Mijn god, wat een werk!

Germaine: Ja, nee, want dat kwam gewoon omdat ik toen eigenlijk ook al schreef, maar ik had niet–

Frank: Je zocht naar een ander middel?

Germaine: Nee, ik had de kracht niet, de financiële kracht niet, want ik zei altijd van: ik ga niet op een tienduizend boeken slapen en ik ga geen hypotheek nemen. Maar ik wil de mensen wel laten zien wat ik deed, en dat bracht me naar het toneel als *one woman*. Maar ik had gedanst dus ja, dat toneel was niet zo ver van mijn bed. En dat was dus een mogelijkheid om dat te gaan doen.

Frank: Hoe is dat bij jou, Ange? Heb jij – je bent bioloog van oorsprong – je bent Papiamentista van het eerste uur. Je hebt hier op het eiland jarenlang lesgegeven. Is er een, zoals bij Germaine, heb je deze bron nu pas aangeboord, deze literaire, creatieve bron, of heb je altijd al geschreven of dingen gemaakt?

Ange: Creatief schrijven niet, maar wel methodes schrijven voor Papiaments, en daarbij moet je teksten creëren, personages verzinnen zodat de studenten – het waren Papiamentstalige methodes voor het voortgezet onderwijs en het lager onderwijs – met plezier een les leren of lezen omdat het gaat over personen die ze herkennen. Dus zodoende wel, maar zo een boek schrijven of een verhaal achter elkaar erin, eenheid van te maken, dat is zo echt voor het eerst.

Frank: En ook voor jou de vraag: je brengt het naar buiten, hoe was die samenwerking met die schrijfgroep van jullie? Want ik kan me voorstellen dat als je zo ... het is een heel solitair eenzaam beroep natuurlijk, dat schrijven, je zit daar, ja, jij in jouw geval in je bed en jij op je porch. Had je noodzaak aan dat gesprek met anderen, en bracht het je iets?

Ange: Ik moet heel eerlijk zeggen: ik heb een paar mensen, laten we zeggen, het manuscript laten lezen. Maar je krijgt tegengesteld commentaar en dan ontdek je dat jij de regisseur bent. Dus jouw verhaal is mijn verhaal, ik wil dít zeggen. Ik heb veel overgenomen van wat mensen zeiden, maar ik had me ook voorgenomen niet te veel verschillende mensen meer te vragen, want het maakt je, ja, je wordt er een beetje kriegelig van, dat je denkt van: nou ja. Ik heb wel op het eind heel veel gehad aan één iemand nog die het helemaal heeft doorgespit en die me een jaar extra heeft gekost, omdat ik het verhaal wat mijn vader zelf had geschreven, deel drie, had ik zo in het boek geplakt. Ik dacht: mooi, dat zijn zijn woorden, kom er niet aan, maar die collega van onze schrijfgroep is zelf ook schrijfster, ze heeft één boek uitgegeven, en zij zei: 'Nee, je moet er hoofdstukken van maken'. En dat was heel moeilijk, want je

wilt ... het zijn de woorden van mijn vader en dat wil ik niet gaan verzinnen. Ik wou zo dicht mogelijk bij de werkelijkheid blijven en dat betekent met mensen gaan praten, informatie gaan zoeken uit die tijd. Het was helemaal niet eenvoudig en het kostte me ook een beetje moeite om dat te doen, een beetje uit het respect voor wat mijn vader had geschreven, maar uiteindelijk is het denk ik toch wel gelukt.

Frank: Ja, want dat is wat schrijven natuurlijk ook is. Want alles is op de werkelijkheid gebaseerd. Maar het is wel j'ouw verhaal, je maakt er jouw verhaal van. In hoeverre voel je je er vrij in, want het is natuurlijk een precaire situatie waarin je een familiegeschiedenis die al heel moeilijk in kaart te brengen is door al die verschillende afkomsten in de diaspora, in hoeverre voel je je vrij om daar echt een verhaal van te maken? Heb je wel eens daarvan wakker gelegen dat je dacht: mag ik dit wel doen op deze manier, mag ik wel deze interpretatie geven?

Ange: Dat is een fijne vraag, want inderdaad, soms dan denk je van: zouden je voorouders het niet erg vinden als je iets schrijft wat niet helemaal waar is? Want voor het verhaal moet je er soms wat bij verzinnen. Vooral ja, in mijn geval begint het verhaal van de kant van mijn moeder bijvoorbeeld in de 18e eeuw, in 1780, en wil je toch opschrijven ... dat vond ik ook fijn van de cursus die we hebben gevolgd bij Wintertuin, dat je leert: hoe maak je het ook interessant? Dus niet gewoon beschrijven, maar alles erbij: de geuren, de kleuren, de smaken, de reuk. Het was een ontdekkingstocht, want normaliter schrijf je niet zo, maar je dwingt jezelf van: wat zag-ie, wat voelde hij, wat zou ze gedacht hebben? En dan komen je eigen gevoelens en je eigen herinneringen of wat je hebt meegemaakt, ervaringen, die komen naar voren en dat merk je dat je dat in het boek stopt. Ja.

Frank: Dus een deel van jouw ervaringen en een deel van jouw schrijverschap natuurlijk, hè, van jouw verbeeldingskracht en een deel geschiedenis, en dan roer je in die pot en dan krijg je het verhaal van *Faya Lobi*.

Ange: Ja, klopt, klopt.

Frank: Wat wel een heel mooi, op waarheid berust verhaal is, natuurlijk. Hoe is dat voor jou, Germaine? Heb jij wel eens gedacht: kan ik dit zo doen? Mag ik hier fictie van maken? Want het is natuurlijk fictie, jouw verhaal, je hebt ook een personage dat, voor zover ik weet, niet echt bestaat. Voelde je je vrij daarin?

Germaine: Het was moeilijk om de vorm te kiezen. Ik had geen idee hoe ik dat ... want ik had een heleboel verhalen, een heleboel goeie verhalen en ik had totaal geen idee hoe ik dat bij elkaar moest zetten en hoe ik dat moest compileren. En op een gegeven ogenblik, na verbeteringen inderdaad van de structuur, ook met de schrijversgroep, toen kwam de bevrijding in de vorm van Elodie Heloise die mij begeleid heeft en zij zei: verander het. Verander dit en verander dat. En dat heeft gemaakt dat het de vorm heeft die vandaag de dag het boek heeft. En ja, was ik bang? Voor sommige dingen wel, want er waren angstige momenten die ik heb moeten beschrijven in het boek, onder meer over het moment dat de coup er was, en de periode met de Decembermoorden, dat waren voor mij heel erge, emotionele momenten om te beschrijven. En zo erg zelfs dat ik op een gegeven ogenblik gewoon... want je moet gaan zitten in dat personage en je moet schrijven vanuit de

angst. En als je die angst niet zelf voelt, kun je die angst niet door de lezer laten ervaren. Dus je moet erin gaan zitten en het heeft gemaakt dat ik heb gehuild.

Frank: Dus het was een heel intensief proces?

Germaine: Ja, emotioneel, zeker. Ik heb veel steun gehad aan Elodie die op een gegeven moment – en dat vond ik eigenlijk de belangrijkste les die ik heb geleerd uit het schrijven van dit werk: wanneer je los kunt laten, dan heb je vrijheid. En er is één ding dat ik inderdaad voor mezelf waardeer en dat is: geef me de vrijheid. Laat me zeggen wat ik wil. In die zin begrijp ik Ange ook, je bent uiteindelijk de regisseur, je bent de moeder van de baby, en in dit geval, ik weet niet van haar, maar mijne was dan covidbaby (lacht), ja, je moet soms vasthouden aan de ideeën die je hebt, men hoeft het niet altijd met je eens te zijn, maar jij bent de moeder en jij zegt, ik wil dit zo hebben en dat moeten mensen accepteren. Misschien is dit niet het meest perfecte werk dat ooit geschreven is en misschien kan een of andere literaire *whatever* zijn vinkjes zetten over wat er allemaal niet goed aan is, sorry, het is mijn *voice*, het is mijn verhaal en ik vind dat dit verhaal verteld moet worden, zeker omdat er in dat stukje historie van 1962 tot 1980 waarin het verhaal een plek heeft, en met name het gedeelte over het militair regime, daar is er niet zoveel over geschreven en ik wil dat of ik zou graag willen dat het daarom een plek vindt in de Surinaamse historie, want daar hoort het thuis. Het is weliswaar een roman, maar het is een roman met een basis in de Surinaamse historie en daar vind ik dat het belang van dit boek, dat het daar zichzelf een plek geeft.

Frank: Het belang overstijgt inderdaad soms zelfs het individuele belang van jullie als schrijvers, hè. Het zijn heel grote verhalen, verhalen die niet alleen over jullie familie gaan of over jouw gemis van Suriname, maar die ook iets zeggen over de Caribische identiteit, denk ik, en in die zin van groot belang zijn. Vinden jullie de ontvangst van het boek ... het is nu net uit, hè, we zitten hier voor de mensen die dit horen, we zitten hier op Curaçao een week na de presentatie van de boeken. Er zijn twee presentaties geweest. Wat zijn de reacties?

Ange: Overweldigend, zoals ik al zei, het is spannend van hoe wordt het ontvangen. Maar om dan feedback te krijgen van mensen die lezen en die je laten weten van: ik word erdoor geïnspireerd, ik ben bij dat gedeelte, ik wil dit ook doen. Of familieleden die zeggen van: wat fijn dat we meer weten van onze familie... Het doet je goed, daar doe je het voor, daar heb je het voor gedaan, vooral voor de familie in eerste instantie, maar die grote stap om het als boek ook gedrukt te krijgen dankzij Wintertuin Uitgeverij, daar heb ik geen woorden voor. Het is meer dan ik had durven dromen.

Frank: Mooi. En jouw ervaring met die eerste reacties?

Germaine: De eerste reacties waren, met name bij de boekpresentatie, van mensen... Ik zal het maar gewoon vertellen. Er was een fotograaf en die moest foto's maken tijdens een van de presentaties en ik was bezig een deel uit het boek voor te lezen en hij stopte met foto's maken en hij luisterde naar het verhaal. Dat is voor mij

een van de grootste complimenten, dat is voor mij gewoon immens. Ik heb nog niemand gehad die het boek helemaal uit heeft gelezen–

Frank: Nee, het is een week–

Germaine: Het is een week, ik zou dat graag willen natuurlijk, want je wil altijd weten hoe mensen dat ontvangen, maar als het eerste hoofdstuk iemand, zodanig ... Ik heb nog een andere reactie gehad: er stopte een man bij de laatste en die zei, kijkend naar mijn tafelkleed: 'Dit is niet een Surinaamse vlag, hè.' Ik zeg: 'Nee, dat klopt.' Ik zeg: 'Maar het moment dat het jou heeft geraakt, heeft het gedaan wat ik wilde dat het deed. Ik heb het speciaal gekocht omdat ik wil dat mensen dat voelen.' En hij zei, en hij was op weg naar de bibliotheek van de Una, en hij ging niet meer. Hij zei: 'Oh, is er een boekpresentatie?' En hij bleef staan en hij kwam helpen. Hij heeft alle boeken helpen pakken om ze te verkopen. Hij heeft zelf een boek gekocht en is naar de boekpresentatie gekomen, terwijl dat niet in de planning was. Weet je, *then my heart says boobedieboobedie*.

Frank: Mooie dingen gebeuren, geweldig. Nou Ange en Germaine, ik denk dat jullie, en eigenlijk de hele Curaçao-Surinaamse Gemeenschap, die trouwens ook helemaal aanwezig was bij de presentatie (lacht), trots kan zijn op deze boeken. In Nederland zijn ze ook te verkrijgen via de webshop van Wintertuin en bij de betere boekhandel. Tot slot: wat zijn de plannen? Was dit het, dit boek, en daarna blijf je zitten op de porch met een kruiswoordpuzzel, Ange, of blijf je schrijven?

Ange: Nou eerlijk gezegd wil ik het niet hardop zeggen... Nou, het eerste plan is het boek in Papiaments–

Frank: Te vertalen?

Ange: Te vertalen en omdat een groot deel van het boek [zich afspeelt] op Curaçao en we hebben in de Papiamentstalige literatuur... We missen veel boeken die in het Papiaments zijn geschreven en die over Curaçao gaan. Je hoort het ook bij de presentatie. Mensen vragen van: waarom heb je niet in het Papiaments gedaan? Dat is logisch, want mijn vader komt uit Suriname, ik wil dat deel van de familie niet uitsluiten en iedereen op Curaçao kan ook Nederlands. Maar ik heb nu al mensen die zeggen van: ik wacht op de Papiamentstalige editie. En het volgende plan is, ja, ik stel me voor het blok, ik zeg het maar: ik zou het ook graag in het Engels willen en nog een stap verder. Ik denk, ik zie voor me dat het ooit verfilmd wordt.

Frank: Dat is een heel mooi voornemen. Heb je al contacten?

Ange: Ja.

Frank: Ja, ik dacht al, dat je het daarom zegt.

Ange: Nee, toevallig, maar ik zat ermee, ik dacht: het boek is te uitgebreid om in één film van anderhalf uur te comprimeren, dat kan niet. En toen zei een van m'n contacten, die zei van: 'Nee, maar er komt een Nederlandstalige versie van Netflix en

het is wél goed als serie' en ik dacht: oké, daar ga ik, ik heb het al voor me, ik zie het voor me en ik heb mijn dochter gezegd: dit boek is ook haar erfenis. Zij moet ermee door, als het mij niet lukt. Maakt niet uit, al is het over twintig jaar: kijk of het verfilmd kan worden, want in onze cultuur, in onze samenleving, weten niet veel mensen waar ze vandaan komen, of misschien wel hun ouders en hun opa en oma maar daar houdt het bij op. En ik heb het geluk om van beide kanten, van mijn vaderskant en mijn moederskant, om daarvan heel veel informatie te hebben gekregen, waar andere mensen aan gewerkt hebben, ik niet.

Frank: Maar je hebt die informatie wel bij elkaar moeten brengen en je hebt ook veel nieuwe informatie boven tafel ... dat is ook wel hard werken geweest, denk ik.

Ange: Ik zou eigenlijk zeggen, toen ik de eerste keer de stamboom zag van de familie op Curaçao, nee, niet die van Curaçao, van Suriname, die ja, samen met de mensen van Wintertuin, dan ben je erover aan het praten en zo en dan krijg je het helemaal mooi opgemaakt. En ik ging gewoon huilen, want het is... er staat nu op papier een heleboel informatie die je daarvoor niet had en het is echt heel... Het brengt veel gevoelens met zich mee en ik wil iedereen aanraden: begin gewoon, begin klein, begin je ooms, je tantes, je opa, je oma te interviewen, leg het vast, schrijf het op en begin klein en je zult zien, je hebt er plezier van en je familie ook.

Frank: En draagt het bij aan iets, draagt het bij aan de wetenschap waar je vandaan komt, of ...?

Ange: Ja.

Frank: Ja, waarom is dat belangrijk? Kun je dat uitleggen?

Ange: Ja, want eigenlijk, we wonen op Curaçao – Germaine is op Curaçao komen wonen. Het is een klein eiland. Ik denk nu 170.000 mensen. Wat doe ik hier? Hoe kom ik hier en waarom verkies ik om hier te blijven? Want ik had ook in Nederland kunnen blijven, ik heb daar gestudeerd. Maar wat trekt me aan deze plek? En eigenlijk, een deel daarvan is het feit dat er zoveel versmelting is, zoveel culturen, dat je ook weet... bijvoorbeeld de problemen tussen zwart en wit hebben wij hier niet zo sterk in die zin, want iedereen weet dat-ie van zwarten en van witten afkomstig is. De meeste van ons. En dat maakt het, ik vind het een verrijking van wie je bent als mens, en waar [we naartoe gaan].

Frank: Mooi, mooi. Germaine, wat zijn jouw toekomstplannen, als schrijver?

Germaine: Bloed kruipt waar het niet gaan kan. Ik ben normaliter bezig met een heleboel dingen en inderdaad, schrijven is toch wel, heb ik geleerd van mezelf, numero één. Ik ben natuurlijk weer bezig te schrijven aan een nieuw verhaal, een nieuw project. Ik miste die *daily grind* op mijn bed, ik miste die gewoonweg. En van ha ha, ondanks alle dagelijkse werk van ik heb even vijf minuten of tien minuten of wat dan ook, of een uur of een middag om even te werken aan mijn project en daarmee ... Ja, ik zou graag willen dat *Mica in theekleurig water*, dat ik daar de kans

kreeg om het in Nederland, het publiek daar kennis [mee] te laten maken. En natuurlijk wil ik de Wintertuin in Nederland zien, hoe dat allemaal groeit en bloeit. Ja, dat is het zo'n beetje. Ik had eigenlijk een bucketlist, laten we daarmee beginnen. Dat was mijn bucketlist.

Frank: En je roman was er één.

Germaine: Op het toneel staan was er ook één en gelukkig is het niet een bucketlist en dan is het afgelopen en het kaartje is uitgedoofd, maar het kaartje vlamt nog. En zolang het licht blijft schijnen en ik het kan, zal ik blijven schrijven en me maatschappelijk betrokken voelen, want ik heb gemerkt van mezelf dat dat de onderwerpen zijn die me het meest dwingen om een pen te grijpen, onderwerpen die te maken hebben met maatschappelijke betrokkenheid, dat ik daarover nog lang kan schrijven. Want oneerlijkheid, vrouwen, vrouwenproblematiek – ook mannen, maar ik ben in de eerste plaats vrouw dus het is makkelijker om vanuit dat standpunt te schrijven, alhoewel ik het mannenstandpunt niet schuw, hoor – maar dat zijn dingen die mij drijven om te schrijven. En ik hoop dat ik dat nog een hele tijd mag doen en dat dit een begin is, want sommige mensen beginnen pas met hun pensioen te bedenken wat ze gaan doen met hun pensioen. En *no no, no, I'm not gonna wait until that day comes*, ik weet wat ik ga doen en ik werk eraan om dat te doen.

Frank: Dankjewel Germaine, dankjewel Ange, en voor alle mensen die het horen: lees die boeken, koop die boeken, je kunt ze bestellen via de webshop van Wintertuin op wintertuin.nl, en kom naar het Wintertuinfestival. *Faya Lobi* van Ange Jessurun en *Mica in theekleurig water* van Germaine Jong Loy.

Voice-over #2: Ben je benieuwd naar *Faya Lobi* en *Mica in theekleurig water*? Je bestelt de boeken op shop.wintertuin.nl.

Voice-over: Dit was een podcast van Wintertuin, aangesloten bij De Nieuwe Oost. Volg ons via jouw favoriete podcastapp voor meer podcasts over verhalen, literatuur en schrijven. Tot de volgende keer!